

Agnieszka Lewicka-Zelent  
Ewa Trojanowska

## **Potrzeba wykorzystywania przez pracowników penitencjarnych mediacji w rozwiązywaniu konfliktów z udziałem osadzonych**

### **The need to use mediation by penitentiary workers in resolving conflicts involving prisoners**

W artykule podjęto rozważania na temat potrzeby prowadzenia mediacji w zakładach karnych między osobą odbywającą karę pozbawienia wolności a osobą pokrzywdzoną.

W Polsce mediacje w sprawach karnych propagowane są od kilku lat przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Istotnym narzędziem w pracy resocjalizacyjnej może być również tzw. mediacja po wyroku. Prowadzona jest ona w sytuacji, gdy dana osoba odbywa karę pozbawienia wolności. Wówczas bardzo ważną rolę pełnią pracownicy zakładów karnych, zwłaszcza wychowawcy, ponieważ to oni projektują oraz realizują zindywidualizowane oddziaływania resocjalizacyjne wobec osób osadzonych. To m.in. od ich wiedzy na temat mediacji oraz postaw wobec tego sposobu rozwiązywania konfliktów w znacznej mierze zależy efektywność procesu mediacyjnego z udziałem osadzonych. Dlatego też należy pokazywać możliwości wykorzystywania mediacji w pracy resocjalizacyjnej przez pracowników penitencjarnych.

**Słowa kluczowe:** mediacja, zakład karny, pracownik penitencjarny, osadzony.

This article discusses the need to conduct mediation in penitentiary institutions between the person serving a prison sentence and the victim. In Poland, mediation in criminal cases has been promoted for several years by the Ministry of Justice. The so-called mediation after the verdict

may also be an important tool in the social rehabilitation work. It is conducted in a situation where a given person is serving a prison sentence. Then, employees of the penitentiary institutions, especially educators, play a very important role, because it is they who design and implement individualized social rehabilitation interactions with the prisoners. It is, among other factors, their knowledge of mediation and their attitude towards this form of conflict resolution that the effectiveness of the mediation process relies on to a great extent. Therefore, it is necessary to show the possibilities of using mediation in social rehabilitation work by penitentiary workers.

**Key words:** mediation, penitentiary institution, penitentiary worker, prisoner.

## Zadania pracowników penitencjarnych

Zakład karny jako instytucja totalna ma specyficzny charakter. Jego klimat w znacznej mierze wyznacza jakość relacji między osobami zatrudnionymi w nim a odbywającymi karę pozbawienia wolności. Z punktu widzenia odpowiedzialności społecznej i zawodowej to jednak od pracowników penitencjarnych oczekuje się przede wszystkim profesjonalizmu w tym zakresie.

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi do podstawowych zadań Służby Więziennej należy m.in. „prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych”<sup>1</sup> oraz „ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych”<sup>2</sup>. Wskazane zadania ujawniają jednocześnie dwie funkcje zakładów karnych – resocjalizacyjną oraz izolacyjną.

---

<sup>1</sup> Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523 z późn. zm.), art. 2 pkt 2.

<sup>2</sup> Ibidem.

Funkcjonariusze Służby Więziennej muszą spełniać określone warunki. Muszą to być osoby dorosłe mające pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzystające z pełni praw publicznych. Mają dać rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych zadań oraz zachowania tajemnicy o ochronie informacji niejawnych, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Nie mogą być karani. Muszą mieć odpowiednie wykształcenie do zajmowanego stanowiska oraz wystarczającą zdolność psychiczną i fizyczną<sup>3</sup>. Oddziaływania penitencjarne prowadzone są w szczególności przez pracowników z oddziału penitencjarnego i działu penitencjarnego, w skład którego wchodzi m.in. wychowawcy realizujący określone działania w powierzonej im grupie wychowawczej,<sup>4</sup> którzy powinni mieć wyższe wykształcenie humanistyczne z tytułem magistra<sup>5</sup>. Na konieczność posiadania odpowiedniego przygotowania ogólnego oraz zawodowego funkcjonariuszy wskazuje również art. 27 ustawy o Służbie Więziennej, w którym zostały przedstawione dalsze wymagania stawiane funkcjonariuszom. Należą do nich: wysoki poziom moralny oraz systematyczne doksztalcanie się i podnoszenie zawodowych kwalifikacji<sup>6</sup>. Ponadto pracownicy powinni respektować pewne zasady w pracy z osobami pozbawionymi wolności. Zobligowani są oni m.in. do dbania o praworządność, bezstronność oraz humanitaryzm, przestrzegania praw i godności osadzonych oraz do takiego zachowania, które będzie stanowiło dla nich wzór do naśladowania<sup>7</sup>. Jak wynika z przedstawionych regulacji prawnych, wychowawcom w zakładach karnych stawia się wysokie wymagania, które mają przyczynić się do prowadzenia skutecznych oddziaływań wobec osadzonych. W praktyce penitencjarnej oznacza to również realizację programów resocjalizacyjnych i podejmowanie działań zmierzających do przygotowania osób pozbawionych wolności do readaptacji społecznej i podjęcia przez nie pracy, a także promowania pracy kulturalno-oświatowej, działalności

---

<sup>3</sup> Ibidem, art. 29.

<sup>4</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469 z późn. zm.), § 3 pkt 2.

<sup>5</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6 czerwca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, jakim powinni odpowiadać funkcjonariusze Służby Więziennej (Dz. U. z 2007 r. Nr 107, poz. 739).

<sup>6</sup> Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523 z późn. zm.), art. 27.

<sup>7</sup> Ibidem.

z zakresu kultury fizycznej i sportu, czytelnictwa oraz świadczenia pomocy postpenitencjarnej<sup>8</sup>.

## Pożądaný charakter oddziaływań penitencjarnych

Prowadzone w zakładzie karnym oddziaływania penitencjarne, które są rozumiane jako „zespół stosowanych w zakładzie środków i metod zmierzających do wzbudzenia w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw”<sup>9</sup>, mają zmierzać do realizacji celów wykonywania kary pozbawienia wolności, określonych w kodeksie karnym wykonawczym<sup>10</sup>.

Warunkiem realizacji oddziaływań penitencjarnych, jak wskazuje ustawodawca, jest kształtowanie w zakładzie karnym właściwych relacji nie tylko pomiędzy skazanymi, ale także między osadzonymi a osobami podejmującymi działania o charakterze resocjalizacyjnym<sup>11</sup>. Określony został również sposób ich realizacji. „Kształtowanie relacji (...) odbywa się przede wszystkim poprzez: 1) poznawanie i kształtowanie środowiska skazanych; 2) tworzenie właściwych relacji pomiędzy funkcjonariuszami, pracownikami i innymi osobami prowadzącymi oddziaływania; 3) tworzenie właściwych relacji pomiędzy osobami, o których mowa w pkt 2, a skazanymi; 4) dobór środków i metod oddziaływania wobec skazanych, stosownie do ich właściwości psychofizycznych”<sup>12</sup>. Oznacza to, że jednym z warunków skutecznej pracy penitencjarnej jest dbałość o prawidłowe relacje między osadzonymi, funkcjonariuszami, jak i personelem a osobami pozbawionymi wolności. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy jest wspomniana już jedna z zasad pracy funkcjonariuszy polegająca na pozytywnym oddziaływaniu własnym przykładem. W dalszej części rozporządzenia można uzyskać informację, że prowadzenie oddziaływań penitencjarnych polega na „wdrażaniu skazanych do kształtowania poczucia odpowiedzialności, samokontroli i samodyscypliny”; „wspieraniu kontaktów skazanych z osobami najbliższymi”; „stwarzaniu warunków sprzyjających

---

<sup>8</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469 z późn. zm.), § 3 pkt 4.

<sup>9</sup> Ibidem, § 1 pkt 2.

<sup>10</sup> Ibidem, § 2 pkt 1.

<sup>11</sup> Ibidem, § 5 pkt 1.

<sup>12</sup> Ibidem, § 5 pkt 1.

utrzymywaniu pozytywnych stosunków międzyludzkich”; „wskazywaniu społecznie akceptowanych sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych”; „udzielaniu pomocy skazanym w sytuacjach konfliktowych”; „łagodzeniu antagonizmów i zapobieganiu występowania wzajemnych szykan w środowisku skazanych”<sup>13</sup>. Oznacza to, że w pracy penitencjarnej w warunkach izolacyjnych jest przestrzeń na wykorzystywanie skutecznych metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych w różnych relacjach (osadzony – osadzony, funkcjonariusz – funkcjonariusz oraz funkcjonariusz – osadzony). Jednak jednym z ważnych uwarunkowań skuteczności podejmowanych oddziaływań w warunkach resocjalizacji zakładowej są kompetencje resocjalizacyjne wychowawców<sup>14</sup> oraz ich odpowiednie przygotowanie pedagogiczno-psychologiczne<sup>15</sup>.

## Kompetencje mediacyjne pracowników penitencjarnych

W kontekście powyższych rozważań wychowawcy pracujący w zakładach karnych powinni mieć umiejętność rozwiązywania sytuacji konfliktowych, która składa się na kompetencje społeczne warunkujące prawidłowe funkcjonowanie psychospołeczne każdego podmiotu. Szczególnym rodzajem kompetencji społecznych są kompetencje mediacyjne będące „podmiotową dyspozycją jednostki umożliwiającą jej świadome, ze względu na potrzeby i skutki, rozwiązywanie sytuacji konfliktowych z zastosowaniem zasad procesu pośredniczenia oraz ponoszenie odpowiedzialności za przejawiane zachowania. Na kompetencje składa się zbiór doświadczeń, cech, umiejętności i wiedzy, które przyczyniają się do skutecznego wykorzystywania mediacji w procesie wspomagania dochodzenia stron konfliktu do satysfakcjonującego porozumienia. Kompetencje mediacyjne niezbędne są do efektywnego wykonywania pracy pośrednika, a w kontekście osobistym do poprawy jego psychospołecznego funkcjonowania. Umiejętności mediacyjne natomiast stanowią behawioralny aspekt kompetencji mediacyjnych, obejmujący: zachowania, wiedzę, zdolności, doświadczenia oraz cechy niezbędne do efektywnego

---

<sup>13</sup> Ibidem, § 7 pkt 2.

<sup>14</sup> H. Machel, *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2001, s. 82.

<sup>15</sup> A. Piotrowski, *Służba Więzienna: organizacja, struktura i funkcje*, [w:] *Psychologia penitencjarna*, pod red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, PWN, Warszawa 2016, s. 473.

pełnienia funkcji mediatora”<sup>16</sup>. Kompetencje mediacyjne są niezbędne w pracy pośrednika podczas prowadzenia mediacji będącej „dialogiem dwóch skonfliktowanych stron – przebiegającym w obecności neutralnego i bezstronnego mediatora (osoby niezaangażowanej w konflikt) – a zmierzającym do uzyskania przez nie satysfakcjonującego rozwiązania, w którym zostają uwzględnione ich potrzeby”<sup>17</sup>. Kompetencje mediacyjne funkcjonariuszy mogą być użyteczne z uwagi na fakt, że osoby pozbawione wolności mogą korzystać z mediacji prowadzonych w sprawach sądowych (karnych, rodzinnych oraz cywilnych) lub umownych (prywatnych)<sup>18</sup>. Dlatego są one istotne w zakresie skutecznego procesu rozwiązywania konfliktów w zakładach karnych na drodze mediacji, zwłaszcza tej nieformalnej.

## Możliwość udziału osób osadzonych w mediacji w sprawach karnych i jej walory

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności mogą zatem uczestniczyć nie tylko w sądowych mediacjach, ale także w mediacjach pozasądowych. Przykładem zastosowania tego rodzaju mediacji na terenie zakładu karnego jest poszukiwanie satysfakcjonującego rozwiązania sporu lub konfliktu między osadzonymi<sup>19</sup>. Jej celem byłoby konstruktywne rozwiązanie sytuacji trudnej, uczenie się przez osadzonych rozmawiania i słuchania, czyli kluczowych kompetencji społecznych<sup>20</sup>.

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności mogą również korzystać z nieformalnej mediacji w sytuacjach konfliktowych z członkami swoich rodzin, które zaistniały jeszcze przed osadzeniem w warunkach

---

<sup>16</sup> A. Lewicka-Zelent, *Analiza zasobów osobistych uczestników szkolnego warsztatu mediacyjnego*, Wydawnictwo Scriptorium, Opole 2014, s. 58.

<sup>17</sup> A. Lewicka-Zelent, *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 100.

<sup>18</sup> A. Lewicka, E. Grudzińska, *Mediacja sądowa. Alternatywna metoda resocjalizacyjna?* Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010, s. 74.

<sup>19</sup> G. Wrona, M. Płatek, *Kilka przykładów zastosowania sprawiedliwości naprawczej*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, pod red. M. Płatek, M. Fajsta, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005, s. 162; W. Zalewski, *Sprawiedliwość naprawcza jako forma diversion w perspektywie penitencjarnej. W poszukiwaniu racjonalności*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2017, 1 (20), s. 246.

<sup>20</sup> K. Winiarek, *Mediacja po wyroku*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, pod red. M. Płatek, M. Fajsta, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005, s. 203-204.

zakładowych lub jako skutek odbywania kary izolacyjnej<sup>21</sup>. Wyniki badań A. Kieszkowskiej wskazują, że prawie wszystkie osoby opuszczające zakład karny mają trudności w odbudowaniu więzi rodzinnych<sup>22</sup>, natomiast prawidłowe relacje rodzinne stanowią czynnik pozytywnie skorelowany z funkcjonowaniem osób po odbyciu kary pozbawienia wolności<sup>23</sup>. Dlatego też rozwiązywanie konfliktów rodzinnych osadzonych podczas spotkań mediacyjnych przyczyniłoby się do ich reintegracji społecznej.

Szczególnym rodzajem mediacji są tzw. mediacje po wyroku, które wpisują się w mediacje w sprawach karnych, ale prowadzone są na etapie postępowania wykonawczego<sup>24</sup>. Odnoszą się one do kary pozbawienia wolności orzeczonej bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, w sytuacji rozważania przez sąd penitencjarny warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego z odbycia reszty kary pozbawienia wolności<sup>25</sup>. Brak jasnych i szczegółowych regulacji prawnych w tym zakresie powoduje, że niezwykle rzadko prowadzone są tzw. mediacje bezpieczne w zależności od interpretacji art. 162 § 1 kodeksu karnego wykonawczego<sup>26</sup>. Zwłaszcza ten rodzaj mediacji może być narzędziem wspomagającym proces resocjalizacji w warunkach izolacji, bowiem celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest „wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”<sup>27</sup>. U osób odbywających karę pozbawienia wolności wyraźnie wzrasta poczucie krzywdy, a obniża się poczucie odpowiedzialności za popełniony czyn<sup>28</sup>. Niejednokrotnie zasądzoną karę traktują jako „wystarczającą”, nawet w sytuacji, gdy sąd nałożył na nie np. obo-

<sup>21</sup> E. Pindel, *Podtrzymywanie więzi rodzinnych w warunkach izolacji*, „Probacja” 2011, nr 1, s. 95-98.

<sup>22</sup> A. Kieszkowska, *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2012, s. 161.

<sup>23</sup> A. Jaworska, *Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2016, s. 33.

<sup>24</sup> Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. z 2017 r. poz. 665 z późn. zm.), art. 162 § 1.

<sup>25</sup> A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, [w:] *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, pod red. L. Mazowiecka, Wydawnictwo LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015, s. 149.

<sup>26</sup> M. Grudziecka, J. Książek, *Mediacja sprawdziła się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, [w:] *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, pod red. L. Mazowiecka, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 69; K. Winiarek, op. cit., s. 199.

<sup>27</sup> Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. z 2017 r. poz. 665 z późn. zm.), art. 67 § 1.

<sup>28</sup> W. Poznaniak, *Zaburzenia w uspołecznianiu u przestępców*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1982, s. 176 i nast.

wiązek zapłaty zadośćuczynienia. Osadzeni często uważają, że przejęcie odpowiedzialności za popełnione przestępstwa tożsame jest jedynie z odbyciem kary pozbawienia wolności. Istotą mediacji w sprawach karnych, w tym po wyroku, jest przejęcie przez sprawcę odpowiedzialności za czyny niezgodne z prawem<sup>29</sup>. Podczas spotkania mediacyjnego sprawca przestępstwa ma szansę uświadomienia sobie, jaką krzywdę i/lub szkodę wyrządził osobie pokrzywdzonej<sup>30</sup>. Wówczas może doświadczyć poczucia winy, które spowoduje chęć podjęcia zadośćuczynienia lub naprawienia szkody<sup>31</sup>. Taka postawa osadzonego wyrażająca się w gotowości do zadośćuczynienia i naprawienia relacji z drugą stroną konfliktu może przyczynić się do jego pozytywnej reintegracji społecznej. W konsekwencji powinno również zmniejszyć się ryzyko popełnienia kolejnego czynu zabronionego. Udział osadzonego w tego rodzaju mediacji stanowiłby rodzaj oddziaływania penitencjarnego uwzględniającego „wzajemne oddziaływanie skazanego i społeczeństwa” oraz „odpowiedzialność skazanego za skutki własnego postępowania”<sup>32</sup>.

Najbardziej skoncentrowany na pracy resocjalizacyjnej jest system programowanego oddziaływania, w ramach którego wychowawca we współpracy z osadzonym tworzą indywidualny program oddziaływań<sup>33</sup>. W tym programie „obowiązkowo określa się zadania mające na celu eliminację przyczyn popełnionego przez skazanego przestępstwa oraz związane z naprawą szkód wyrządzonych tym przestępstwem”<sup>34</sup>. W tym miejscu również uwidacznia się możliwość i potrzeba prowadzenia mediacji po wyroku, podczas której osadzony miałby szansę zaproponować i zrealizować działania naprawcze. Wyniki badań A. Lewickiej-Zelent wskazują na niski poziom gotowości osób odbywających karę pozbawienia wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym w wyniku dokonanych przez nich przestępstw, co oznacza,

---

<sup>29</sup> G. Wrona, M. Płatek, op. cit., s. 162; M. Grudziecka, J. Książek, op. cit., s. 67.

<sup>30</sup> J. Karbarz-Górka, *Rozważania na temat pozytywnych aspektów mediacji po wyroku*, [w:] *Mediacja w teorii i praktyce*, pod red. A. Gretkowskiego, D. Karbarza, Drukarnia Offsetowa Marlex, Stalowa Wola 2009, s. 169-170.

<sup>31</sup> M. Michel, *Rola mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą czynu karalnego lub przestępstwa w procesie karnym w kontekście idei sprawiedliwości naprawczej*, [w:] *Niebanalny wymiar resocjalizacji*, pod red. S. Przybylińskiego, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2010, s. 52.

<sup>32</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151 poz. 1469 z późn. zm.), § 4.

<sup>33</sup> Ibidem, § 14 pkt 1.

<sup>34</sup> Ibidem, § 14 pkt 3.



że mogą nie przejawiać chęci udziału w tego rodzaju mediacjach<sup>35</sup>. Dlatego też konieczne jest prowadzenie przez wychowawców wobec osadzonych takich oddziaływań, aby motywować ich do podejmowania działań restytucyjnych. Funkcjonariusze Służby Więziennej – jak wynika z przedstawionych zadań, które mają realizować – nie mogą pracować z osobami pokrzywdzonymi w wyniku przestępstw dokonanych przez osadzonych. Jednak poprzez pracę z osadzonymi, nastawioną m.in. na zwiększanie gotowości do zadośćuczynienia osobie pokrzywdzonej, również mogą wpływać pośrednio na ich życie, w tym na ich poczucie bezpieczeństwa związane z dokonaniem przestępstwem.

Również wiele korzyści może przynieść udział w posiedzeniu mediacyjnym osobie pokrzywdzonej. Bycie stroną w mediacji po wyroku może być szczególnie istotne w sytuacji, gdy zbliża się termin opuszczenia przez sprawcę zakładu karnego po odbyciu kary. Wiele osób pokrzywdzonych w wyniku przestępstw obawia się zemsty, nękania czy gróźb ze strony sprawcy przestępstwa<sup>36</sup>. Niepokój ten jest uzasadniony postawami osadzonych, którzy niejednokrotnie wyrażają pragnienie odwetu na osobach, które przyczyniły się do ich skazania, w tym również na ofiarach ich przestępstw. Udział w mediacji po wyroku jest szansą na wypracowanie takich relacji między stronami konfliktu o charakterze prawnym, aby lęk u osoby pokrzywdzonej został zminimalizowany, a jej potrzeby zaspokojone<sup>37</sup>. Dzięki temu doznaje ona poczucia bezpieczeństwa. Jednakże istotny jest etap, w jakim znajduje się osoba pokrzywdzona. Wyróżnia się następujące fazy funkcjonowania osoby pokrzywdzonej: zaprzeczania, winy, cierpienia, oburzenia, równoważenia oraz integracji<sup>38</sup>. Najlepszym okresem dla prowadzenia mediacji są dwie ostatnie fazy – równoważenia, w której emocje osoby pokrzywdzonej zostają wyciszone i zaczyna ona skupiać się na faktach oraz – integracji, obejmująca zamykanie sprawy przestępstwa przez osobę pokrzywdzoną<sup>39</sup>. Uwzględniając czas prowadzenia mediacji, dla osoby pokrzywdzonej udział w mediacjach po wyroku może okazać się bardziej korzystny niż w tych prowadzonych na etapie przygotowawczym czy sądowym. W kontekście powyższych rozważań w pracy resocjalizacyjnej należałoby również wykorzystywać

---

<sup>35</sup> A. Lewicka-Zelent, *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.

<sup>36</sup> J. Karbarz-Górka, op. cit., s. 71.

<sup>37</sup> Ibidem, s. 71-73.

<sup>38</sup> M. Grudziecka, J. Książek, op. cit., s. 68.

<sup>39</sup> Ibidem, s. 68-69.

mediację do rozwiązywania konfliktów o charakterze prawnym między osobą odbywającą karę pozbawienia wolności a osobą pokrzywdzoną.

## Dobre praktyki propagowania mediacji w sprawach karnych

Na terenie zakładów karnych prowadzone są działania mające na celu promowanie mediacji najczęściej w ramach ogólnopolskiego tygodnia mediacji, podczas którego organizowane są spotkania informacyjne dla osadzonych oraz pracowników zakładów karnych. Ich dążeniem jest zapoznanie uczestników z ideą sprawiedliwości naprawczej, celem mediacji, jej rodzajami oraz możliwościami wykorzystania<sup>40</sup>. Jednak działania mające charakter wyłącznie informacyjny są niewystarczające w kształtowaniu pozytywnych postaw wobec paradygmatu sprawiedliwości restytucyjnej. Dlatego też podejmowane są próby realizacji programów skierowanych do osadzonych. Ich celem jest zwiększenie poziomu gotowości do zadocuczynienia osób odbywających karę pozbawienia wolności, aby w ten sposób przygotować ich do udziału w posiedzeniach mediacyjnych<sup>41</sup>. Rolą wychowawców jest wówczas motywowanie osadzonych do udziału w programach oraz samych mediacjach. Natomiast dla funkcjonariuszy Służby Więziennej sporadycznie organizuje się warsztaty mające na celu rozwijanie ich kompetencji mediacyjnych.

Na świecie również podejmowane są próby realizowania idei sprawiedliwości naprawczej w zakładach karnych. Jeden ze sposobów stanowią szkolenia dla osadzonych, których celem jest uświadomienie, jaki wpływ miało przestępstwo na osobę pokrzywdzoną oraz danie szansy na przejęcie odpowiedzialności za ten czyn przez sprawcę. Przykładem takiego programu jest „Bridges of Life” realizowany w Stanach Zjednoczonych. Drugą metodą są mediacje oraz konferencje prowadzone między osobą osadzoną w zakładzie karnym a pokrzywdzonym, które bardzo dobrze funkcjonują na Węgrzech, w Belgii czy w Niemczech. Ponadto ideę

---

<sup>40</sup> <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Masz-wybor-wiezienie-czy-MEDIACJA> (dostęp: 06.05.2018); <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Zagadnienie-mediacji-w-aspekcie-resocjalizacji-01> (dostęp: 06.05.2018); <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Masz-prawo-do-mediacji-04> (dostęp: 06.05.2018); <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-dzien-mediacji-w-zakladzie-karnym-w-opolu-lubelskim> (dostęp: 06.05.2018).

<sup>41</sup> A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Możliwości i utrudnienia w realizacji programów mediacyjnych w resocjalizacji zakładowej na przykładzie programu „Mediacja szansą dla samego siebie i innych”, [w:] Resocjalizacja, readaptacja i reintegracja społeczna – problemy, programy i perspektywy rozwoju komunikacji*, pod red. I. Mudrecka, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, Warszawa 2017, s. 243-244.

sprawiedliwości naprawczej stosuje się m.in. w sytuacjach konfliktowych między osobami odbywającymi karę pozbawienia wolności<sup>42</sup>.

Wyniki badań przeprowadzonych w Niemczech wskazują, że pracownicy zakładów karnych przejawiają pozytywne postawy wobec programów resocjalizacyjnych na etapie postępowania wykonawczego, które bazują na idei sprawiedliwości naprawczej. Jednocześnie połowa badanych osób miała obawy związane z realizacją zawartych ugód<sup>43</sup>.

Nie prowadzono dotychczas w Polsce badań mających na celu określenie poziomu wiedzy pracowników penitencjarnych na temat mediacji jako skutecznej metody rozwiązywania konfliktów ani tym bardziej mających poznać rolę funkcjonariuszy w procesie mediacyjnym. Badań o charakterze eksploracyjnym mających na celu poznanie opinii wychowawców pracujących w zakładach karnych na temat mediacji w sprawach karnych, rodzinnych oraz mediacjach po wyroku podjęły się A. Lewicka-Zelent i E. Trojanowska. Wyniki uzyskane w grupie 50 funkcjonariuszy wskazują, że większość badanych nie ma specjalistycznego przygotowania w tym zakresie. Mimo to większa grupa wychowawców prawidłowo definiuje termin „mediacja”. Deklarują również chęć uczestniczenia w szkoleniach mających na celu poznanie prawnych oraz psychologicznych aspektów mediacji w Polsce oraz rozwijających ich kompetencje mediacyjne. Ponad połowa badanych dostrzega możliwość wykorzystywania mediacji w pracy resocjalizacyjnej z osadzonymi, chociaż niewielu wskazuje na mediację po wyroku jako na czynnik mogący wpłynąć na proces readaptacji społecznej<sup>44</sup>.

## Zakończenie

Podsumowując podjęte rozważania, należy stwierdzić, że w pracy w warunkach izolacyjnych jest przestrzeń na wykorzystywanie konstruktywnych metod rozwiązywania konfliktów, w tym mediacji, szczególnie

<sup>42</sup> G. Johnstone, *Restorative Justice in Prisons: Methods, Approaches and Effectiveness*, Council of Europe, Strasbourg 2014, s. 6-13, <https://rm.coe.int/16806f9905>, (dostęp: 17.06.2019).

<sup>43</sup> A. Hartmann, M. Haas, J. Geyer, *Restorative Justice und Täter-Opfer-Ausgleich im deutschen Strafvollzug. Ergebnisse einer Befragung unter JVA-Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern im Rahmen des Forschungsprojektes „Mediation and Restorative Justice in Prison Settings”* 2011, file:///C:/Users/Toshiba/Downloads/Ergebnisbericht%2520RJ%2520und%2520TOA%2520im%2520Strafvollzug%20(1).pdf, (dostęp: 17.06.2019).

<sup>44</sup> A. Lewicka-Zelent, E. Trojanowska, *Mediacja w opinii wychowawców penitencjarnych*, „Probacja” 2018, t. III, s. 13-20.

mediacji po wyroku. Postępowanie mediacyjne uwięczone ugodą zawierającą rozwiązania satysfakcjonujące dwie strony konfliktu o charakterze prawnym przyczyniłoby się do zmniejszenia poziomu lęku nie tylko u osoby pokrzywdzonej, ale również osadzonej, a tym samym skutkowałoby zwiększeniem ich poziomu bezpieczeństwa, co z pewnością przełożyłoby się również na relacje osadzonego ze społecznością lokalną. Aby osadzeni mogli korzystać z dobrodziejstwa tego sposobu rozwiązywania konfliktu, potrzebna jest nie tylko wiedza wychowawców penitencjarnych na temat mediacji, którzy będą informację na jej temat przekazywać skazanym, albo ich pozytywne nastawienie do idei sprawiedliwości naprawczej, ale przede wszystkim stwarzanie osobom osadzonym możliwości udziału w mediacjach po wyroku. Aby te działania były skuteczne, funkcjonariusze Służby Więziennej powinni być świadomi, jaką rolę mogą odegrać w postępowaniu mediacyjnym między osobą pokrzywdzoną a sprawcą, który już odbywa karę pozbawienia wolności. W związku z powyższym uwidacznia się potrzeba przeprowadzenia badania mającego na celu określenie poziomu wiedzy pracowników penitencjarnych na temat mediacji oraz poziomu ich kompetencji mediacyjnych, aby móc na tej podstawie przygotować efektywne szkolenia z tego zakresu.

## Bibliografia

- Grudziecka M., Książek J., *Mediacja sprawdziła się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, [w:] *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, pod red. L. Mazowiecka, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 64-80.
- Hartmann A., Haas M., Geyer J., *Restorative Justice und Täter-Opfer-Ausgleich im deutschen Strafvollzug. Ergebnisse einer Befragung unter JVA-Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern im Rahmen des Forschungsprojektes, „Mediation and Restorative Justice in Prison Settings”* 2011, file:///C:/Users/Toshiba/Downloads/Ergebnisbericht%2520RJ%2520und%2520TOA%2520im%2520Strafvollzug%20(1).pdf.
- Jaworska A., *Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2016.
- Johnstone G., *Restorative Justice in Prisons: Methods, Approaches and Effectiveness*, Council of Europe, Strasbourg 2014, <https://rm.coe.int/16806f9905>.
- Karbarz-Górka J., *Rozważania na temat pozytywnych aspektów mediacji po wyroku*, [w:] *Mediacja w teorii i praktyce*, pod red. A. Gretkowski, D. Karbarz, Drukarnia Offsetowa Marlex, Stalowa Wola 2009.
- Kieszkowska A., *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych. Konteksty resocjalizacyjne*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2012.
- Lewicka-Zelent A., *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.
- Lewicka-Zelent A., *Uwarunkowania gotowości nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- Lewicka-Zelent A., *Analiza zasobów osobistych uczestników szkolnego warsztatu mediacyjnego*, Wydawnictwo Scriptorium, Opole 2014.
- Lewicka A., Grudziewska E., *Mediacja sądowa. Alternatywna metoda resocjalizacyjna?* Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
- Lewicka-Zelent A., Trojanowska E., *Możliwości i utrudnienia w realizacji programów mediacyjnych w resocjalizacji zakładowej na przykładzie programu „Mediacja szansa dla samego siebie i innych”*, [w:] *Resocjalizacja, readaptacja i reintegracja społeczna – problemy, programy i perspektywy rozwoju komunikacji*, pod red. I. Mudrecka, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, Warszawa 2017.
- Lewicka-Zelent A., Trojanowska E., *Mediacja w opinii wychowawców penitencjarnych*, „Probacja” 2018, t. III.
- Machel H., *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2001.
- Michel M., *Rola mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą czynu karalnego lub przestępstwa w procesie karnym w kontekście idei sprawiedliwości naprawczej*,

- [w:] *Niebanalny wymiar resocjalizacji penitencjarnej. Heurystyczny wymiar ludzkiej egzystencji*, pod red. S. Przybyliński, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2010.
- Pindel E., *Podtrzymywanie więzi rodzinnych w warunkach izolacji*, „Probacja” 2011, nr 1.
- Piotrowski A., *Służba Więzienna: organizacja, struktura i funkcje*, [w:] *Psychologia penitencjarna*, pod red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, PWN, Warszawa 2016.
- Poznaniak W., *Zaburzenia w społecznianiu u przestępców*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1982.
- Rękas A., *Mediacja w polskim prawie karnym*, [w:] *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, pod red. L. Mazowiecka, Wydawnictwo LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
- Winiarek K., *Mediacja po wyroku*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, pod red. M. Płatek, M. Fajsta, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005.
- Wrona G., Płatek M., *Kilka przykładów zastosowania sprawiedliwości naprawczej*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, pod red. M. Płatek, M. Fajsta, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005.
- Zalewski W., *Sprawiedliwość naprawcza jako forma diversion w perspektywie penitencjarnej. W poszukiwaniu racjonalności*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2017, 1 (20).

#### **Akty prawne:**

- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2017 r. poz. 665 z późn. zm.).
- Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6 czerwca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, jakim powinni odpowiadać funkcjonariusze Służby Więziennej (Dz. U. z 2007 r. Nr 107, poz. 739).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469 z późn. zm.).

#### **Źródła internetowe:**

- <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Masz-wybor-wiezienie-czy-MEDIACJA>.
- <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Zagadnienie-mediacji-w-aspekcie-resocjalizacji-01>.
- <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Masz-prawo-do-mediacji-04>.
- <http://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-opolu-lubelskim-dzien-mediacji-w-zakladzie-karnym-w-opolu-lubelskim>.